

Lekcija o „našem“ izbjeglištvu
– polazište učenja iz prošlosti za budućnost

*Neprestano su vapili za slobodom,
a zaboravili su da, pre toga, traže snagu
da tu slobodu dostojanstveno nose.*

Ivo Andrić

Vještina traženja istine otkrivanjem proturječnosti u mišljenju i opovrgavanjem iznesenih tvrdnji ostavlja dojam putovanja odlaska od kuće, potucanja od nemila do nedraga i vraćanja kući. Biti na takvom putu shvaćamo kao vrstu specifičnog putovanja, a ne putovanje koje se odvija samo po sebi, prije svega jer nam je darovalo novo znanje.

Ako za vrstu karakterističnog putovanja uzmemo izbjeglištvo s popratnom prtljagom društvenog naslijeđa i povijesnog razvoja društvenih grupa kojima na ovaj ili onaj način pripadamo, te ga naknadno promatramo kroz vidno polje osnovnih postavki Hegelova dijalektičkog procesa, onda smo na dobrom pravcu da se iz svoje vanjštine vratimo u svoju unutrašnjost. Uostalom i narodna misao je davno uočila da najbolje putuje onaj koji zna kad treba da se vrati.

Proces koji metodički nastojimo sagledati odvija se od faze postavljanja teze, faze postavljanja antiteze u kojoj se postaje nešto drugo u odnosu na samog sebe do faze sinteze, odnosno vraćanja samom sebi. Ovakav način prepoznavanja i razumijevanja pojave koju istražujemo svoj smisao pokazuje ukoliko se podiže s nižeg na viši stupanj spoznaje. U međuvremenu je nastupila trajna promjena jer jednostavno rečeno povratak nije više mogao biti povratak na prvobitno stanje. Svoj udio u ovome procesu prethodno je dalo kako poništavanje tako i stanje nedirnutog, sačuvanog u samom svom sadržaju.

Obrada i tumačenje „našeg“ izbjeglištva koristit će kako bi proniknuli u temu, razmotrili je ne kao puku promjenjivost statusa nego na način njegova prevladavanja u smislu slobode koja se stječe i dobiva, kako Hegel kaže pomoću „beskonačnog posredovanja u njegovanju znanja i htijenja“.

Potvrdu dobrog smjera istraživanja davat će znakovi pored puta koji su zapravo oznaka traga već postignutih rezultata misaone djelatnosti da je samo cjelina istina. U tom smislu pristup koji primjenjujemo, razmatranje „našeg“ izbjeglištva koje u samom sebi sadrži mnogo posebnih izbjeglištva i njihove međusobne odnose i veze na način odbacivanja, osporavanja, privlačne snage i izdržljivosti, između ostaloga pokazuje i da je ovoj temi potrebno posvetiti pažnju putem odgoja, a što je polazište iz prošlosti za budućnost. Spomenut

ćemo da obrazovanje shvaćamo u smislu Mandelinih riječi kako je ono, obrazovanje, „najmoćnije oružje koje možete upotrijebiti da promijenite svijet“.

Ovo plenarno izlaganje jeste pokušaj sinteze iskustava, razumijevanja složenih problema i prilog brojnim aktivnostima procesa pomirenja koje Centar za povijest, demokraciju i pomirenje (CHDR) poduzima kako bi se putem shvaćanja smisla umanjila postojeća međusobna rastojanja, gradili mostovi koji spajaju obale, zajednice i kulture, u smjeru tolerancije, poštovanja, zdrave poslovne kulture i bogatih ljudskih odnosa.

1. Izbjeglice kao specifična društvena pojava

Razumijevanje određenih postavljenih pitanja traži odgovor, podrazumijeva da se objasne nepoznanice, otklone sumnje i nađu rješenja u poteškoćama. Raspad bivše države i stvaranje novih država obilježila je specifična društvena pojava izbjeglica i prognanih osoba.

Saznanja koja su prethodno postojala o pojavi izbjeglica uglavnom su se odnosila na davanje povijesnih pregleda i opisa migracija na određenom području tokom povijesti, ukazivanjem na razlike u položaju izbjeglica u razvijenim zemljama i zemljama Trećeg svijeta, te razvoju međunarodnog izbjegličkog prava, što je najvećim dijelom pokazivalo način gledanja izvana.

Premda se prikupljanjem činjenica znatnog dijela radova o izbjeglicama, njihovim opisom, sistematiziranjem i klasificiranjem objašnjena određena objektivna stvarnost i spoznala istina o proučavanoj pojavi, smatramo kako se istraživačkim načinom gledanja i izučavanja iznutra može objasniti objektivna stvarnost na način da se nametne kao način čovjekove orijentacije u svijetu i način njegova prilagođavanja na promjenjive uvjete prirodne, društvene i kulturne sredine.

Naime, čovjek se mijenja na osnovu stručnih i znanstvenih saznanja, kao što se stručnim i znanstvenim otkrićima i primjenom tih otkrića čovjek mijenja prirodu i društvo u skladu sa vlastitim potrebama, željama i interesima. Značaj spoznaje iznutra odnosi se na razumijevanje izbjeglištva u neposrednim odnosima osoba na nivou konkretnih događaja u kojima se može utvrditi postojanje čovječnosti i postojanje istinske ljudske zajednice

Ljude koji su morali napustiti svoje domove, odnosno ljude koji su morali izbjeći iz svoje domovine ili stalnog mjesta prebivališta zbog ratnih zbivanja nazivamo izbjeglicama. U razmatranjima ove specifične pojave izdvaja se kako je ona stara koliko i čovječanstvo, počevši od izгона Židova iz Egipta. Pitanje izbjeglica opširno je razmatrano u prethodnim tekstovima, tako da ćemo za potrebe ovoga predavanja ukratko izdvojiti njihove osnovne odlike i ukazati na intenzitet pojave devedesetih godina 20. stoljeća na području bivše Jugoslavije.

Osnovne odlike izbjeglica su: strah, popratna slabost, nemoć položaja u kome se nalaze, marginalna uloga, poniženost, podređenost, zabluda kao stanje duha i zajednički nazivnik osiromašenje.

Smatra se da je uslijed ratova na području bivše Jugoslavije izbjeglo oko četiri milijuna ljudi, što znači da skoro svaki peti stanovnik bivše države nije u mjestu svoga prebivališta. Prateći intenzitet pojave uočava se nagli i burni nastanak s različitim intenzitetom progona, evoluirao sredinom devedesetih godina 20. stoljeća, bilježi nešto manji

intenzitet krajem devedesetih godina 20. stoljeća da bi se postupno ulazilo u fazu integracije, povratka ili naturalizacije.

Prema podacima u Republici Hrvatskoj bilo je 550.000 izbjeglica, prognanika i raseljenih osoba 1992. godine, prema procjenama Visokog komesarijata za izbjeglice Ujedinjenih naroda (UNHCR) i *Leksikonu migracijskog i etničkog nazivlja* (1998.: 91,38) na području Hrvatske početkom rata bilo je oko 700.000 „prognanika“ i „izbjeglica“, u Republici Srbiji 540.000 izbjeglica 1996. godine, u Bosni i Hercegovini raseljeno je ili izbjeglo oko 2.200.000 ljudi, a u Republici Sloveniji bilo je oko 70.000 izbjeglica. Spomenut ćemo da je više od pola stanovnika predratne Bosne i Hercegovine raseljeno ili izbjeglo iz svojih domova u razdoblju 1992.–1995. godine.

U novom popisu stanovništva 2011. godine u Hrvatskoj nema pojmova „izbjeglica“ i „prognanik“, dok je Srbija sa 86.000 izbjeglica iz Hrvatske i Bosne i Hercegovine i oko 206.000 interno raseljenih sa Kosova već dulje prva zemlja u Europi po broju izbjeglica i raseljenih osoba, odnosno prema UNHCR-u za 2008. godinu Srbija je među pet država na svijetu sa dugotrajnom izbjegličkom krizom¹.

Rezultati prve obuhvatnije analize problema socijalno isključenih u Hrvatskoj pokazali su da se među članovima skupine izloženim najvećem riziku socijalne isključenosti uključeni upravo povratnici i raseljene osobe². Prema rezultatima istraživanja svaka deseta osoba u Republici Hrvatskoj (RH) je socijalno isključena (11,5%), a čak 20% stanovništva RH (gotovo petina) se subjektivno osjeća socijalno isključenima. Analize razvojnog programa Ujedinjenih naroda (UNDP) su pokazale da se ranjivo stanovništvo u ruralnim, slabo naseljenim područjima i područjima pogođenima ratom nalazi na samom dnu ljestvice u pogledu kvalitete života. Prema podacima UNHCR-a u RH iz ožujka 2010. godine u Hrvatsku se vratilo 132.451 osoba srpske nacionalnosti (od ukupno više od 400.000 izbjeglih Srba)³.

Uz nepovoljne demografske trendove u Hrvatskoj ide i nepovoljan demografski profil povratnika. Povratnici su stariji od prosjeka stanovništva u Hrvatskoj. Promatrano prema demografskom razvoju Hrvatska se nalazi među deset najstarijih zemalja u svijetu. Kada uz ove podatke uključimo podatak da je 2006. godine od 65 godina bilo starije 50% povratnika⁴, onda dobivamo još jedan od priloga konstataciji o progresivnom starenju ukupnog stanovništva Hrvatske. Izdvojeno je kako je preopterećen sustav loše opremljen i nije sposoban osigurati količinu i kakvoću usluga za nešto više od pukog preživljavanja.

2. Globalna kretanja

Prema podacima *Svjetskih trendova*, izvješća⁵ koje je na temelju vlastitih podataka, podataka od Centra za praćenje unutarnje raseljenosti i podacima koje prima od Vlada,

¹ UNHCR, *Protracted Refugee Situations: Revisiting the Problem*, EC/59/SC/CRP.13, June 2008

² *Neumreženi: Lica socijalne isključenosti u Hrvatskoj* (2006.), Program UN za razvoj (UNDP), Zagreb. http://www.undp.hr/upload/file/130/65076/FILENAME/WEB_hrvatska_verzija.pdf

³ Prema *Studiji o održivosti povratka manjina u Hrvatsku* iz 2007. godine, koju je naručio UNHCR, stopa održivosti povratka je svega 54%, što znači da je gotovo polovina samo formalno registriranih povratnika koji u Hrvatskoj žive povremeno ili je tek ponekad posjećuju.

⁴ *Neumreženi...*, 2006.: 54

⁵ <http://www.unhcr.org/global-trends-2016-media.html>

UNHCR objavio na Svjetski dan izbjeglica 20. lipnja 2017. godine, navodi se da je krajem 2016. godine u svijetu bilo 65,6 milijuna prisilno raseljenih osoba, što je 300.000 raseljenih osoba više nego prethodne godine. Izdvojeno je da je danas u prosjeku jedna od 113 osoba u svijetu raseljena, što je populacija veća od britanske koja je 21. najnaseljenija zemlja svijeta. Glavni zaključak *Svjetskih trendova* jeste da je stopa novih raseljavanja i dalje na vrlo visokoj razini. Od ukupno 10,3 milijuna novih osoba koje su raseljene u 2016. godini, gotovo dvije trećine (6,9 milijuna) čine osobe u bijegu unutar svoje vlastite države. To znači da je jedna osoba raseljena svake tri sekunde, što je kako se navodi manje no što je potrebno da se pročita ova rečenica.

Prema podacima krajem 2016. godine, u cijelom svijetu, 84% izbjeglica nalazilo se u državama s niskim ili srednjim primanjima, od čega se jedna od tri osobe (4,9 milijuna osoba) nalazila u nekoj od najmanje razvijenih zemalja svijeta. Prema broju stanovništva, Sirija je još uvijek zemlja s najvećim brojem raseljenih osoba u svijetu, s 12 milijuna osoba (blizu dvije trećine stanovništva) koje su unutarnje raseljene ili su napustile državu kao izbjeglice. Druga najveća populacija izbjeglica (4,7 milijuna osoba) jesu Afganistanci, kako se ukazuje ne računajući dugotrajnu palestinsku izbjegličku situaciju, zatim slijede Iračani (4,2 milijuna osoba), te državljani Južnog Sudana (situacija raseljavanja s najbržim rastom u svijetu, s 3,3 milijuna osoba koje su pobjegle iz svoga doma do kraja 2016. godine). Značajan je podatak da s 51% djeca čine polovicu prisilno raseljenih osoba zbog rata, nasilja i progona u svijetu.

Prema Izvješću o globalnim kretanjima⁶ koje je UNHCR objavio 20. lipnja 2016. godine, navedeno je kako je krajem 2015. godine bilo raseljeno 65,3 milijuna osoba. Kada ovaj podatak usporedimo sa podatkom o raseljenosti ljudi krajem 2014. godine kada je zabilježeno da je raseljeno 59,5 milijuna osoba onda je uočljiv trend rasta izbjeglih i raseljenih osoba. Da bi se razumjelo o koliko broju izbjeglih ili raseljenih ljudi se radi navedeni su podaci o broju stanovnika Ujedinjenog Kraljevstva (64,7 milijuna stanovnika), Francuske (64,4 milijuna stanovnika) ili Italije (59,8 milijuna stanovnika).

Usporedbom sa ukupnim stanovništvom u svijetu koje broji 7,349 milijardi ljudi izbjeglica je jedna od 113 osoba, odnosno kako precizni podaci ovoga Izvješća navode 24 osobe po minuti postaju izbjeglice, što je razina rizika za koju UNHCR ne poznaje presedana.

Zemlje koje se izdvajaju u Izvješću o globalnim trendovima su: Sirija sa 4,9 milijuna izbjeglica i 6,6 milijuna unutarnje raseljenih osoba, Irak sa 500.000 izbjeglica i 4,4 milijuna raseljenih osoba, Jemen sa 2,5 milijuna novih unutarnje raseljenih osoba tijekom 2015. godine, Palestina sa 5,2 izbjeglih i raseljenih osoba, te Turska kao zemlja domaćin za 2,5 milijuna izbjeglica. Navedeno je kako djeca čine 51% svjetskih izbjeglica tijekom 2015. godine.

Kada sagledamo podatke koje je UNHCR objavio na svjetski dan izbjeglica 20. lipnja 2017 godine i 20. lipnja 2016. godine i izvršimo usporedbu pojave izbjeglica i raseljenih

<http://www.unhcr.org/hr/2600-rat-nasilje-i-progon-doveli-do-najvece-zabiljezene-razina-prisilnog-raseljavanja.html>

⁶ UN Population Division, *World Population Prospects the 2015 Revision*
https://esa.un.org/unpd/wpp/publications/files/key_findings_wpp_2015.pdf

osoba samo na primjeru bivše Jugoslavije i Sirije, onda pokušavamo steći znanja o objektivnoj stvarnosti na način da pitamo što je to što ljude tjera u izbjeglištvo, kako se razmatranjem spoznaje istina o konkretnoj pojavi postavljanjem problemskog pitanja koji je uzrok izbjeglištva, što istaknuti centri političke moći rade da riješe uzroke izbjeglištva i uvjete koji stvaraju izbjeglištvo. Prema izdvojenim podacima imamo uvid kako se određene veličine povećavaju po određenom pravilu, pa je tako u bivšoj Jugoslaviji svaki peti predratni stanovnik postao izbjeglica ili raseljena osoba, što veoma zorno uočavamo na primjeru Bosne i Hercegovine gdje je više od polovine predratnog stanovništva u izbjeglištvu i raseljeno, da bi 25 godina kasnije više od polovine, odnosno prema najnovijim podacima blizu dvije trećine predratnog stanovništva Sirije bilo u izbjeglištvu ili je raseljeno.

Postavljena pitanja traže misaono sređivanje objektivne stvarnosti kako bi se na osnovi objektivnih, pouzdanih i sistematičnih saznanja o problemima izbjeglištva ljudi mijenjali društvo u skladu sa svojim potrebama, željama i interesima, eliminirajući uvjete koji stvaraju izbjeglice, a ostvarujući kvalitativne promjene u razvoju stanovništva, prije svega njegove mobilnosti u uvjetima stvarnog ekonomskog razvoja, socijalne jednakosti i ujedno zaštititi životne sredine.

Vraćanje kući, vraćanje u svoju unutrašnjost jeste odgovor na brojna suvremena pitanja. Primjerice, Lewis Mumford kaže da je „vanjski svet u stvari naš unutarnji svet, samo izokrenut“. Nešto slično je govorio i Danilo Kiš: „U ovom naopako okrenutom svetu ne vidim moćnije sile od kulture, jer jedino ona može, na duži rok, da pripitomi podivljalu životinju i da je okrene prema 'sunčanoj strani stvari““. U ovom smislu promatrano izdvaja se snaga razuma i uma, provociranje uma da ostane aktivan, kompetentan i promišljeno kritičan u kompleksnom svijetu, izdvaja se radoznalost i čuđenje, jer kako kažu za odgoj nema ništa bolje nego trenuci kada se čovjek iznenada začudi. Kada na ovaj način spoznajemo, onda možemo razumjeti i problematiku „našeg“ izbjeglištva prema sustavu koji kultura uređuje i stvara svijet koji prije nigdje nije postojao jer tamo gdje ne djeluje kultura djeluju prastari nagoni nasilja i mržnje. Zapravo, čovjek se dva puta rađa, jednom kao prirodno biće, a drugi put kao kulturno biće, odnosno kako Šušnjić kaže zato kultura radi na očuvanju inače potonulih duhovnih i moralnih vrijednosti.

3. Regionalni program stambenog zbrinjavanja

Brojni su izazovi u radu vezano za saniranje posljedica ratnih zbivanja, osiguranja prognanicima, povratnicima i izbjeglicama onoga osnovnoga što im je potrebno za život, obnove stambenih objekata ili u potpunosti nove izgradnje stambenih objekata. Stanovanje, obrazovanje i zapošljavanje samo su dijelovi cjeline ravnomjernog regionalnog razvoja, gdje je osnovna pažnja usmjerena borbi protiv siromaštva i socijalne isključenosti. Pri tome valja imati na umu uvjete u kojima se ostvaruju ovi procesi. Prije svega to su duboke promjene tranzicije, veoma osjetljivi uvjeti negativnih demografskih procesa, starenja stanovništva, kao i zanemarivanje razvoja određenih područja.

Stambeno zbrinjavanje koje provodi Vlada RH realizira se na način osnovnog zbrinjavanja prognanika, povratnika i izbjeglica, programa obnove i programa stambenog zbrinjavanja na i izvan područja posebne državne skrbi (PPDS). Svi povratnici imaju pravo na novčanu naknadu prvih šest mjeseci, kao i pravo na zdravstvenu zaštitu.

Prema službenim podacima Središnjeg državnog ureda za obnovu i stambeno zbrinjavanje iz 2016. godine izdvojeno je da je do lipnja 2016. godine obnovljeno 150.009 stambenih jedinica i utrošeno 16.851.230.644,00 kuna iz državnog proračuna. Za manje kategorije oštećenja od I. do III. kategorije oštećenja obnovljeno je 35.334 stambena objekta za što je utrošeno 472.482.519,00 kuna, dok je za organiziranu obnovu od IV. do VI. kategorije oštećenja, pod čim se podrazumijeva plaćanje i majstora i materijala, obnovljeno 51.111 objekata za što je utrošeno 13.155.541.693,00 kuna. Preostala novčana pomoć odnosila se na kredite, potpore u građevnom materijalu, povrat sredstava, organizirana obnove od I. do III. kategorije i višestambeni objekti.

Regionalni program rješavanja stambenih problema za izbjeglice i raseljene osobe zajednička je inicijativa Bosne i Hercegovine, Crne Gore, Hrvatske i Srbije⁷. Cilj ove inicijative jeste pridonosnje rješavanju situacije dugotrajne raseljenosti najugroženijih izbjeglica i raseljenih osoba. Predstavnici zemalja partnera potpisali su 7. studenog 2011. godine u Beogradu zajedničku deklaraciju o osiguravanju trajnih rješenja za izbjeglice i interno raseljene osobe, a koja je nastavak Sarajevskog procesa i Sarajevske deklaracije od 31. siječnja 2005. godine, te Beogradske zajedničke izjave od 25. ožujka 2010. godine.

Sastavni dio Beogradske deklaracije čini tzv. Regionalni program stambenog zbrinjavanja četiri vlade i Akcijski plan s posebnim mjerama za uklanjanje prepreka trajnim rješenjima. Naglasak je bio na bliskoj suradnji zemalja partnera i usklađivanju aktivnosti kako bi se osigurala trajna rješenja za izbjeglice i raseljene osobe. Materijalnu pomoć ovom zajedničkom višegodišnjem programu pruža Europska unija (EU), Sjedinjene Američke Države (SAD), Norveška, Njemačka, Švicarska, Italija, Danska, Turska i Luksemburg, kako bi potakle partnerske zemlje za izgradnju institucionalnih kapaciteta i osigurale održivi povratak. Tehničku pomoć inicijativi pružaju UNHCR i Organizacija za europsku sigurnost (OSCE).

Cilj Regionalnog programa stambenog zbrinjavanje jeste pružanje stalnih stambenih rješenja za oko 27.000 najranjivijih raseljenih obitelji, odnosno za 74.000 osoba u regiji, a u Hrvatskoj stambeno zbrinuti 3.541 obitelj, odnosno 8.529 osoba. Trajanje zajedničkog programa je pet godina sa procijenjenim ukupnim sredstvima u iznosu od 583.661.127 Eura, od čega su predstavnici vlada obećali sredstva u visini od 82.751.657 Eura.

Program potvrđuje opredijeljenost zemalja partnera da privedu kraju regionalnu raseljenost pružajući trajna stambena jamstva za zaštitu prava izbjeglica, prognanika i interno raseljenih osoba. U tom smislu uz pomoć Europske komisije, SAD, UNHCR-a i OSCE-a osnovan je Fond za regionalni stambeni program za sredstva donatorske zajednice, kojim

⁷ http://www.unhcr.hr/images/stories/pdf/letak_hr_final.pdf

<http://www.unhcr.hr/sto-radimo/program-stambenog-zbrinjavanja>

http://www.kirs.gov.rs/docs/regionalniproces/zajednicki_regionalni_program_o_trajnim_resenjima_za_izbeglice_i_raseljena_lica.pdf

upravlja Razvojna banka Vijeća Europe (CEB), na način da financira i nadgleda realizaciju Regionalnog programa.

Na temelju Okvirnog sporazuma o projektu stambenog zbrinjavanja u Hrvatskoj u sklopu Regionalnog programa stambenog zbrinjavanja, koji je 3. prosinca 2013. godine potpisan u Parizu između Guvernera Razvojne banke Vijeća Europe i predstavnika RH, a koji je stupio na snagu 1. lipnja 2014. godine, odobrena su sredstva za realizaciju šest potprojekata.

Potprojekti koji se provode na području Hrvatske su: Korenica (višestambena zgrada za 29 obitelji), Knin (dvije višestambene zgrade za 40 obitelji), Glina (Dom za starije i nemoćne za 75 korisnika), Benkovac (višestambena zgrada za 21 obitelj), kupnja stambenih jedinica za 101 korisnika na i izvan područja posebne državne skrbi i organizirana ugradnja građevnog materijala za 62 obitelji na ruralnom području.

4. Važnost povratka

Usporedbom odrednica koje karakteriziraju izbjeglištvo sa bitnim oznaka povratka pokazano je kako izbjeglištvo obilježavaju negativne konotacije žrtve, patnje, gubitka „doma“, loših materijalnih uvjeta, pitanja opstanka, lošeg zdravstvenog stanja i ograničenih društvenih kontakata, dok su bitna obilježja povratka pozitivne konotacije, dobro, obnova izvornog života, nova snaga, nova kvaliteta života, oporavak, iznova stečeno povjerenje i oslobađanje od svih vrsta pritisaka i okova.⁸

U svakom slučaju povratak se shvaća kao suprotnost izbjeglištvu. Rezultati istraživanja o procesima povratka pokazali su da odluka da li se vratiti nije bila prosta stvar. Prema provedenim rezultatima istraživanja na području Hrvatske relativno trajno prebiva oko 38% registriranih povratnika, izvan zemlje nekih 45%, a približno 17% osoba iz uzorka je umrlo. Što se društveno-ekonomskih uvjeta održivosti povratka tiče, u čak 88% slučajeva trajni povratnici žive u stanu/kući koja je u njihovom vlasništvu, odnosno vlasništvu drugog člana obitelji.

Odluka o povratku predstavlja bitnu točku u životu, na kojoj se vrši važna i dugoročna mogućnost biranja u pogledu budućnosti. Osim toga, povratak se odvija u uvjetima dubokih promjena, koje uključuju tranziciju u nove ekonomske i političke sustave, izaziva jake emocije, daruje neke nove kvalitete života i postiže oporavak.

Borba za preživljavanje u lošim materijalnim uvjetima, pitanje opstanka i započinjanje novog života pokazale su sposobnost samoodređenja, energiju aktivizma i autentični altruizam koji su ujedno kao prijeko potreban uvjet uklonile sve politizirajuće floskule koje su pratile povratnike, oslobađajući ih svih vrsta pritisaka koji su ih držali u okovima, da bi kao ljudi ostvarili punu veličinu.

Objašnjavajući značaj *prava na dom* humanitarac Slobodan Lang je podsjetio na Noaha, Abrahama, Jakova, Joba i Mojsija koji su bili posvećeni tom cilju, kao i na Krista,

⁸ Milan Mesić, Dragan Bagić, 2012., *Manjinski povratak u Hrvatsku - Studija otvorenog procesa*, UNHCR, Predstavništvo u RH, Zagreb.

Milan Mesić, Dragan Bagić, 2007., *Održivost manjinskog povratka u Hrvatskoj*, UNHCR, Predstavništvo u RH, Zagreb.

njegovo djetinjstvo, progon i izbjeglištvo. Pišući o pitanju socijalne države Lang (21. siječanj 2015. godine) je ujedno izdvajao da je dom blizak srci u dio duše svih koji u njemu žive, kao što je dom pravo svih koji žele imati djecu, dobiti posao, žele ostvariti svoje obitelji, unijeti rad i doprinijeti razvoju.

Činjenica je da državna uprava, kao i znanost uostalom, trpi kada ne vodi računa o ljudima. Upravo stoga rješavanje izbjegličkih pitanja valja sagledavati otvoreno i u njihovoj međusobnoj povezanosti, jer su to preduvjeti prevladavanja socijalnog rizika, ostanka stanovnika, zaustavljanja nepovoljnih demografskih tendencija u regijama izloženim iseljavanju, uravnoteženom regionalnom razvoju i revitalizaciji, kao i perspektivnim, racionalnijim i humanijim mogućnostima

Umjesto zaključka

Pridržavati se određenih normi, braniti racionalnost, afirmirati vrijednosti ljudskosti i stvaranja istinske kulture jesu pretpostavke adaptacije ljudi prema objektivnoj stvarnosti. Kako bi odgovorili na pitanja što prisiljava ljude u izbjeglištvo i zašto su ljudi primorani postati izbjeglice, odnosno ljudi koje svi izbjegavaju, navodimo da je potrebno steći znanja o uzroku izbjeglištva promatrano u smislu Aristotelova stava da je uzrok prvo načelo promjene ili mirovanja, o saznanjima rješavaju li se uzroci izbjeglištva, uklanjaju li se uvjeti koji stvaraju izbjeglištvo, kao i saznanja što su i koliko veliki centri moći poduzeli da riješe probleme izbjeglištva. Drugo pitanje vezano za rješavanje uzroka izbjeglištva je i da li veliki centri moći žele rješavanje ovoga problema.

Predmetna problematika može se razmatrati i prema dubini promjena u socijalno – ekonomskom i znanstveno – tehnološkom razvoju kroz jednostavne usporedbe nekih od osnovnih obilježja 20. i početka 21. stoljeća. Za primjer izdvajamo narode s područja bivše Jugoslavije koji su završetkom Drugog svjetskog rata u najkraćem vremenu prešli iz najzaostalijeg seljačkog društva u Europi u industrijsku epohu društva. Sada su pred nama novi izazovi. Kao što je nekadašnja najproduktivnija generacija ostvarila čudo, vjerujemo da će se shvatiti bit aktualnih promjena, tako i da će aktualni preokret u životu i radu korištenjem informativne tehnologije i umjetnih inteligentnih sustava premašiti industrijsku epohu i otvoriti vrata novom dobu, koje Castells naziva informatičkim.

Kako u novoj epohi gospodarski razvoj i opći prosperitet društva ovise o njegovom obrazovnom, znanstvenom, tehnološkom i inovacijskom potencijalu, izdvaja se da informativno društvo donosi niz promjena na ekonomskom, socijalnom, političkom i kulturnom planu. S tim u vezu dovodimo naučenu lekciju o „našem“ izbjeglištvu i području obrazovanja, koje je kako kažu zlatni ključ slobode, na način da se stječu znanja i napreduje u općem interesu, podiže stupanj u razvoju svjetskog duha i ostvaruje istinska demokracija. Primjerice, Marta Nussbaum kaže da je demokracija osuđena na propast ukoliko nema poštovanja i brige, sposobnosti misli i emocija da druge ljude vidimo kao ljudska bića, a ne samo kao objekte. Da bi se demokracija održala živom i budnom, između ostaloga potrebna je podrška prikladno obrazovanih građana jer bez nje nijedna demokracija ne može ostati stabilna.

Primjena znanja putem svladavanja nepoznatog i mudrosti o ustrajavanju na uvjerenju kako mir dolazi kroz razumijevanje, osnovni su poticaji odlučnosti i vrlini. Ako je tajna sreće sloboda koju shvaćamo kao otvoren put ka promjenama, a tajna slobode hrabrost, onda

ostvarivanje hrabrosti pokazuje kako je ona jedna od ljudskih osobina koja garantira za sve ostale temeljem čega čovjek dostiže svoju punu veličinu svladavajući proturječnosti izbjeglištva sasvim jednostavno – gradnjom povjerenja, pomoćnim sredstvom prijateljstvom i razvojem.

Što se tiče smisla slobode koja se stječe i dobiva u „našem“ izbjeglištvu, odgovore na pitanja imat ćemo ako sagledamo pokazuje li se umjetnost, religija i filozofija u društvu u svom najvišem obliku, u našim konkretnim prilikama i okolnostima, i nalazimo li ih u našoj stvarnosti. Stoga, lekcija o „našem“ izbjeglištvu je između ostaloga i lekcija o izbjeglicama kao uvjetu mirnog suživota i rješenja ljudske krize u Europi, kao izvor učenja iz prošlosti za budućnost. Biti dio svjetskog duha, podići stupanj u razvoju svjetskog duha to znači spoznati, shvatiti samoga sebe, to znači i europeizirati se bez obzira na koji prostor se to odnosi jer ljudi su bitni. U tom smislu promatrano izdvojiti ćemo slobodan prijevod nekadašnjeg slogana: *Probudi se, nešto se dešava, i tvoja (naša) sudbina se rješava.*

Stoga, a kako bi međusobni odnosi na ovim našim prostorima bili afirmativno sadržajni, potrebno je osnažiti procese suradnje, razumijevanja, povjerenja i otvorenosti. Uspjeh će se pokazati prema stupnju napretka i obrazovanja, poboljšanju uvjeta za ekonomski rast i razvoj, kvalitetnom uzajamnom obogaćivanju, kulturnoj izgrađenosti, ljudskosti i čestitosti. Takvim pristupom i osobe i narodi bit će na nivou *principa vremena*, pokazat će stvaralačku slobodu i time ujedno dati uspješne odgovore na suvremene izazove.

Literatura:

Bibliography of publications on refugees, expellees, and internally displaced persons from the former Yugoslavia, (pdf), The British Library, catalogues, London.

<http://www.bl.uk/reshelp/pdfs/Bibliography%20of%20Publications%20on%20Refugees%20Expellees%20and%20Internally%20Displaced%20Persons%20from%20the%20former%20Yugoslavia,%20compiled%20by%20Vesna%20Ivanovic.pdf>

Vesna Ivanović, 2011., "Izbjeglice - dvadeset godina poslije", *Međunarodne studije* 3/2011.: 129-150

Leksikon migracijskog i etničkog nazivlja, 1998., gl. ur. Emil Heršak, Školska knjiga, Zagreb.

Milan Mesić, Dragan Bagić, 2012., *Manjinski povratka u Hrvatsku - Studija otvorenog procesa*, UNHCR, Predstavništvo u RH, Zagreb.

Milan Mesić, Dragan Bagić, 2007., *Održivost manjinskog povratka u Hrvatskoj*, UNHCR, Predstavništvo u RH, Zagreb.

Marta Nusbaum, 2012., *Ne za profit: zašto je demokratiji potrebna humanistika?*, s engleskog preveli Ana Jovanović i Rastisav Dinić, Fabrika knjiga, Beograd.

Đuro Šušnjić, 2015., *Teorije kulture: predavanja*, Zavod za udžbenike, Beograd.

UNHCR, *Protracted Refugee Situations: Revisiting the Problem*, EC/59/SC/CRP.13, June 2008

Neumreženi: Lica socijalne isključenosti u Hrvatskoj, 2006., Program UN za razvoj (UNDP), Zagreb.

http://www.undp.hr/upload/file/130/65076/FILENAME/WEB_hrvatska_verzija.pdf

UN Population Division, *World Population Prospects the 2015 Revision*

https://esa.un.org/unpd/wpp/publications/files/key_findings_wpp_2015.pdf

Internet:

http://www.unhcr.hr/images/stories/pdf/letak_hr_final.pdf

<http://www.unhcr.hr/sto-radimo/program-stambenog-zbrinjavanja>

<http://www.unhcr.org/global-trends-2016-media.html>

<http://www.unhcr.org/hr/2600-rat-nasilje-i-progon-doveli-do-najvece-zabiljezene-razina-prisilnog-raseljavanja.html>

http://www.kirs.gov.rs/docs/regionalniproces/zajednicki_regionalni_program_o_trajnim_resenjima_za_izbeglice_i_raseljena_lica.pdf

Summary

Consideration of "our" refers to refugee overcoming refuge in the sense of freedom that is acquired and gets. It contains a lot of special refuge, as well as their numerous mutual relations and connections. In the former Yugoslavia, one in five pre-war people became refugees or displaced persons, which is clearly evident in the case of Bosnia and Herzegovina, where more than half the pre-war population was no longer in their own homes. According to the latest global developments refugees, more than half, or nearly two-thirds of pre-war population of Syria as refugees or were displaced. In order to address the refugee crisis it is necessary to determine their causes and to look at whether the big power centers want to solve this problem. Lesson on "our" refuge lesson of refugees as a condition of peaceful coexistence, primarily the source of learning from the past to the future. Improvement of mutual relations through cooperation, trust and openness will be given to successful responses to contemporary challenges.